

Słomkowska, Alina

Prasa i wydawnictwa KPP na Kielecczyźnie

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 12/4, 517-535

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALINA SŁOMKOWSKA

PRASA I WYDAWNICTWA KPP NA KIELECCZYŹNIE

KOLPORTAŻ WYDAWNICTW CENTRALNYCH KPRP NA KIELECCZYŹNIE
(1918—1925)

Proces rozwoju organizacji partyjnych na Kielecczyźnie różnił się nieco od odpowiednich procesów w innych okręgach KPRP. W okresie powstawania i formowania struktury KPRP rodziła się i umacniała specyfika komunistycznych organizacji tego okręgu; przetrwała ona do czasów okupacji jako rezultat rozmieszczenia i charakteru zakładów produkcyjnych na Kielecczyźnie. Rozproszenie i zróżnicowanie zakładów produkcyjnych (huty, fabryki, kopalnie, kamieniołomy, wytwórnie porcelany, papiernie, garbarnie, tartaki i rzemiosło) wytworzyło odrębności w organizacjach tego okręgu w porównaniu z organizacjami Zagłębia Dąbrowskiego i Śląska grupującymi proletariat wielkoprzemysłowy. Rezerwuarem siły roboczej dla reorganizowanych i rozbudowywanych po odzyskaniu niepodległości zakładów przemysłowych Kielecczyzny była przeludniona i biedna wieś. Niezwykle rozwinięte na początku XIX w. górnictwo i hutnictwo w tzw. Zagłębiu Staropolskim zatrzymało się w rozwoju po upadku powstania listopadowego do tego stopnia, że niektóre ośrodki przemysłowe upadły zupełnie (np. Nietulisko), więc po odzyskaniu niepodległości nie tylko modernizowano, ale także tworzone nowe zakłady produkcyjne, czerpiąc potrzebne ręce do pracy z okolicznych wsi. Nowi robotnicy nie zmieniali początkowo swego miejsca zamieszkania, tylko dochodzili lub dojeżdżali do pracy ze wsi. Sprzyjało to przenikaniu wpływów z miast do wsi. Czynniki te spowodowały, że w organizacjach partyjnych KPRP na Kielecczyźnie robotnicy fabryczni dominowali tylko w bardziej uprzemysłowionych miastach (jak Radom, Skarżysko, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice). W małych osadach w składzie kół partyjnych znalazło się wielu Żydów pracujących w drobnych warsztatach rzemieślniczych. We wszystkich organizacjach, w róż-

nych proporcjach, brali udział bądź dojeżdżający ze wsi robotnicy, bądź powiązani ze wsią różni robotnicy rolni, fornale i chłopi. Ten stosunkowo znaczny udział chłopów w KPRP na Kielecczyźnie wyróżniał od innych okręg radomski, gdzie coraz większą rolę zaczynała odgrywać praca na wsi. Rozproszenie terytorialne kół, zróżnicowanie zawodowe członków partii i praca na terenie wsi utrudniała działalność organizacyjną i szersze oddziaływanie na ogólną sytuację społeczną i polityczną KPRP na Kielecczyźnie. Ten znaczny udział wsi w całokształcie poczynañ i zainteresowań partii na tym terenie zaważył w okresie okupacji na zasięgu wpływów Polskiej Partii Robotniczej na Kielecczyźnie. Wieś kielecka nie tylko przystąpiła do aktywnej walki z najeźdźcą hitlerowskim, ale stanowiła bazę członkowską PPR i stała się zapleczem Gwardii i Armii Ludowej. Wpływ swojej partii zdobywała, rozszerzała i umacniała stopniowo, w toku wieloletniej działalności informacyjnej i propagandowej, przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego.

Powstawanie kół partyjnych i formowanie okręgu na Kielecczyźnie powiązane było ściśle z kolportażem prasy i wydawnictw centralnych KPRP. Okręg radomski otrzymywał tysiące egzemplarzy odez w i ulotek oraz setki egzemplarzy prasy legalnej i nielegalnej. Już w 1918 r. pracownicy Wydziału Wiejskiego Komitetu Centralnego propagowali i kolportowali „Gromadę” w czasie wyjazdów na Kielecczyznę po materiały do stałej rubryki korespondencji terenowych tego pisma. Na przełomie lat 1918/1919 dowożono z Warszawy do komitetu okręgowego w Radomiu „Sztandar Socjalizmu”. W okresie pierwszych dwóch miesięcy (styczeń — luty 1919 r.) działalności KPRP okręg radomski otrzymał 300 egzemplarzy „Przełomu”, tysiące egzemplarzy „Gromady” i 3 tys. egzemplarzy odez¹. Gdy w 1919 r. w powiecie pińczowskim wybuchł strajk rolny przeciw właścicielom ziemskim, wśród służby folwarcznej krążyły nadesłane z Warszawy odezwy strajkowe². Już od 1920 r. KPRP nawiązała ściśle kontakty z kolejarzami Radomia, co ułatwiało kolportaż literatury do komitetu okręgowego i na cały teren Kielecczyzny. W Starachowicach kolportowano w latach 1920—1921 „Czerwony Sztandar”, „Sztandar Komunizmu”, „Gromadę” i odezwy KPRP przywożone z Warszawy przez lokalnych kolporterów³. W 1921 r. w okolicy Lipska powstały już pierwsze koła czytelników „Orki”⁴. W latach 1922—1924 rozwinął się na Kielecczyźnie kolportaż wydawnictw

¹ *Sprawozdanie z Rady Partyjnej zwołanej w połowie lutego 1919*, Warszawa 1919, s. 17; M. Heglicka, *Prasa Komunistycznej Partii Robotniczej Polski 1918—1923*, Warszawa 1968, s. 104 i 267.

² Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR (dalej AKW PZPR) w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 47/28.

³ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29.

⁴ CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński).

firmowanych przez Związek Proletariatu Miast i Wsi. Zwłaszcza w okresie wyborów do Sejmu (3 XI 1922), przy agitacji wyborczej na listę tej organizacji, kolportowano m.in. w powiatach iłżeckim, kieleckim, jędrzejowskim przywożone z Warszawy ulotki, odezwy, plakaty i okólniki z nadrukiem Centralny Komitet Wyborczy Związku Proletariatu Miast i Wsi⁵.

Rok 1923 był okresem szczególnie intensywnej działalności propagandowej na Kielecczyźnie. W tym roku w czasie obchodów 1 maja tylko na ścianach domów w Ostrowcu Świętokrzyskim policja naliczyła 25 odezw i plakatów komunistycznych⁶. W związku z inflacją — w czerwcu i lipcu — w wielu zakładach przemysłowych wybuchają strajki poprowadzone kampanią propagandową w sprawie poprawy warunków pracy i podwyżki płac. Na jesieni ruch strajkowy objął wszystkie okręgi przemysłowe na terenie całej Polski. W listopadzie Kielecczyzna ogarnięta została strajkiem powszechnym. W zakładach Kielc, Radomia, Ostrowca Świętokrzyskiego i Starachowic strajkowali robotnicy metalowi, drzewni, skórzani, budowlani i chemiczni. W tym miesiącu kolportowano głównie materiały II Zjazdu, protestacyjne odezwy KC KPRP w związku z militaryzacją kolei i powstaniem krakowskim⁷. W listopadzie okręg otrzymał następującą ilość centralnych wydawnictw partyjnych:

Uchwała II Zjazdu w sprawie robotników rolnych	2000 egz.
Manifest II Zjazdu do całego ludu pracującego	2000 „
Odezwa KC	1500 „
Odezwa do młodzieży	150 „
Odezwa do żołnierzy	200 „
Odezwa o faszyzmie polskim	400 „
„Głos Komunistyczny”	1000 „
Odezwa KC do robotników i chłopów	1000 ” ⁸

Oprócz tekstu uchwał II Zjazdu okręg otrzymał w tym miesiącu okólniki KC KPRP nakreślające proletariatowi i partii rolę przywódcy i rzecznika interesów narodu polskiego. W grudniu 1923 r. okręg dostał 6 transportów literatury. Również pod koniec 1923 r. KC KPRP skierował na Kielecczyznę Aleksandra Zawadzkiego, który dość często wów-

⁵ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 3/28.

⁶ CA KC PZPR, 76/III—180; M. Tamioła, *Położenie i walka robotników zakładów ostrowieckich w latach 1923—1926*, [w:] *Z dziejów walk prasowych klasy robotniczej w Polsce w latach 1918—1939*, Warszawa 1964, s. 22; M. Tamioła, *Ostrowiecka dzielnica Komunistycznej Partii Polskiej*, Kielce—Ostrowiec 1968, maszynopis powiel. s. 7.

⁷ CA KC PZPR, 158/XII—3, t. 1, k. 1; CA KC PZPR, 158/III—4, t. 1, k. 3; CA KC PZPR, 158/XII—4, t. 2, k. 1; CA KC PZPR, t. os. 7609 (W. Spsychaj-Sobczyński).

⁸ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 1, k. 1.

czas dojeżdżał do Ostrowca Świętokrzyskiego⁹. Za jego pośrednictwem nawiązana została ścisła więź z Warszawą i zapewniony regularny dopływ centralnych wydawnictw partyjnych. Dzięki temu wytyczne II Zjazdu KPRP mogły być przedyskutowane we wszystkich kołach partyjnych na Kielecczyźnie na jesieni tego samego roku, a przesłane materiały propagandowe wykorzystywano w działalności agitacyjnej partii na masówkach i wiecach oraz w czasie pochodów i strajków.

Upowszechnienie uchwał II Zjazdu i realizacja zawartych w nich wytycznych w kwestii jednolitego frontu klasy robotniczej przyczyniła się do podjęcia dialogu z radomskim OKR PPS i ożywiła działalność partii w związkach zawodowych, powodując wzrost wpływów KPRP w Związku Zawodowym Metalowców (w Radomiu, Końskich, Stąporkowie, Starachowicach i Ostrowcu Świętokrzyskim), w związkach zawodowych Robotników Skórzanych i Garbarskich (w Radomiu) i Drzewnych (w Kielcach)¹⁰. Wzrost wpływów KPRP na Kielecczyźnie w latach 1923—1924 osiągnęła partia dzięki otrzymywanym wydawnictwom centralnym i doskonale zorganizowanemu kolportażowi.

W latach 1924—1925 Kielecczyzna zaopatrywana była systematycznie w bardzo duże ilości różnych centralnych wydawnictw. W 1924 r. okręg regularnie, co miesiąc, otrzymywał okólniki i biuletyny KC KPRP oraz po 300 egzemplarzy „Głosu Komunistycznego”¹¹. Kolportowana też była w 1924 r. „Trybuna Robotnicza” w Radomiu (200 egz.), Kielcach (70 egz.), Starachowicach (50 egz.), Końskich i Ostrowcu Świętokrzyskim (po 30 egz.), Miechowie i Stąporkowie (po 10 egz.)¹². W znacznie mniejszych ilościach (od kilku do kilkunastu egzemplarzy) w latach 1924—1925 docierały do okręgu „Czerwony Sztandar”, „Nowy Przegląd”, „Gromada”, „Towarzysz”, „Sztandar Komunizmu”¹³. Oprócz prasy centralnej w niektórych ośrodkach (Miechów, Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski) kolportowano „Komunistę”, co było następstwem kontaktów i współpracy z organizacjami Zagłębia Dąbrowskiego¹⁴.

⁹ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, k. 5; CA KC PZPR, t. os. 7501 (W. Spychaj-Sobczyński); *Młode życie oddał za Polskę wolną od wyzysku* [o K. Świrdowskim], „Walczyliśmy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

¹⁰ CA KC PZPR, 158/XII—3, t. 1, k. 1.

¹¹ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 4, k. 14; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 1, 5 i 35.

¹² CA KC PZPR, 158/XII—3, t. 2, k. 35.

¹³ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 4, k. 14; CA KC PZPR, Archiwum Duracza, 105/732, k. 4—5; CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński); AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29; AKM PZPR w Ostrowcu Św., Dokumenty F. Michałskiego.

¹⁴ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 8; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29.

W znacznie większych ilościach na Kielecczyznę docierały co miesiąc odezwy i ulotki oraz tzw. rozrzutki i motylki. W okresie styczeń—marzec 1924 r. okręg otrzymywał odezwy i ulotki w ilościach od 200 do 3000 egzemplarzy¹⁵. W kwietniu 1924 r. oprócz biuletynów, okólników i prasy okręg otrzymał następującą ilość centralnych wydawnictw KPRP do plakatowania i rozrzucania w miejscach publicznych:

Odezwa majowa KC	5000 egz.
Odezwa rolna KC (majowa)	6000 „
Odezwa do robotników PPS (majowa)	5000 „
Motylki majowe	10 000 „ ¹⁶

W 1925 r. okręg otrzymywał ważniejsze odezwy w ilości około 1000 egzemplarzy¹⁷. W tym roku aresztowano w Ostrowcu Świętokrzyskim łącznika i kolportera przybyłego z Warszawy, w którego walizce razem z broszurami, biuletynami KC i prasą („Nowy Przegląd”, „Czerwony Sztandar”, „Towarzysz”) znajdowały się odezwy w ilości 1800—2000 egz. i 800 szt. ulotek¹⁸. Prasa i wydawnictwa centralne przekazywane były wówczas na Kielecczyznę nie tylko za pośrednictwem Komitetu Okręgowego, ale i bezpośrednio do silniejszych ośrodków partyjnych, takich jak Starachowice czy Ostrowiec Świętokrzyski.

Otrzymywane w dużych ilościach wydawnictwa centralne w latach 1924—1925 rozprowadzane były na Kielecczyźnie niezwykle sprawnie. Sprawozdania „Objazdowicza” dla KC z tych lat podkreślały doskonałą organizację kolportażu na Kielecczyźnie, mimo nieudolnego kierownictwa okręgu. Kolportaż wydawnictw legalnych i nielegalnych na cały okręg prowadziła organizacja partyjna w Ostrowcu Świętokrzyskim. Same zakłady ostrowieckie i okoliczny teren pochłaniały jedną trzecią literatury okręgowej. Prasę i odezwy komunistyczne czytali wówczas nie tylko członkowie partii, ale i bezpartyjni mieszkańcy miasta i okalających je wsi. W ciągu dwóch dni rozprowadzono wszystkie przydzielone wydawnictwa do najdalej położonych miejscowości¹⁹. Kolportażem zajmowała się przeważnie młodzież z Ludwikowa spod Ostrowca Świętokrzyskiego należąca do Związku Młodzieży Komunistycznej. W Ludwikowie, który później w okresie II wojny światowej miał znaczny udział w działalności wydawniczej i propagandowej PPR, odbyła się narada aktywu młodzieży komunistycznej z udziałem A. Zawadzkiego na temat

¹⁵ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 1 i 6.

¹⁶ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 35.

¹⁷ CA KC PZPR, KPP 158/XII—8, t. 4, k. 23.

¹⁸ CA KC PZPR, Archiwum Duracza, 105/723, k. 4 i 254; CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński).

¹⁹ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 28; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 8 i 13.

zadań miejscowego ZMK. To właśnie chłopcy z Ludwikowa, nie zawsze pełnoletni, przez dwa lata, aż do aresztowania całej komórki rozwozili, przeważnie na rowerach, partyjne wydawnictwa po okolicznych wsiach i dostarczali przesyłki do bardziej odległych punktów dowozu w Radomiu, Starachowicach i Miechowie²⁰. Młodzież z Ludwikowa, z której wyrosli wytrawni działacze KPP i PPR, brała udział także i w innych formach działalności propagandowej. Na 1 maja w 1924 i 1925 r. plakatowała odezwy i ulotki. Pewnego razu (w 1924 r.) w czasie manifestacji naklejono odezwę komunistyczną nawet na plecach patrolującego policjanta²¹. Rozwieszano również czerwone sztandary. Umieszczano je w taki sposób, aby jak najbardziej utrudnić policji ich usuwanie. Wybierano specjalnie najwyższe kominy fabryczne i największe drzewa, którym po założeniu sztandaru odcinano niższe gałęzie²². W styczniu 1924 r. na zebraniach partyjnych w całym okręgu omawiano sprawę kolportażu prasy²³.

Od jesieni 1923 do 1925 r. płoty i mury miast, osad i wsi Kielecczyny zalepiano odezwanami w ramach akcji przeciw białemu terrorowi i represjom wobec więźniów politycznych po okresie najwyższego napięcia walk proletariatu polskiego z 1923 r. Inaczej niż w innych okręgach, na Kielecczynie nie opadła fala wystąpień rewolucyjnych o poprawę położenia ekonomicznego i społecznego robotników, o ziemię dla chłopów. Organizowano manifestacje i pochody pierwszomajowe, w czasie których rozrzucano motylki. W zakładach przemysłowych rozdawano odezwy i ulotki. W Radomiu, Kielcach, Ostrowcu Św., Końskich, Stąporkowie i Miechowie hasła na sztandarach i transparentach głosiły: „Ziemia dla chłopów”, „Niech żyje rząd robotniczo-chłopski”, „Precz z podatkami”, „Precz z oszukańczą reformą rolną”, „Żądamy uwolnienia więźniów politycznych”, „Niech żyje rewolucja socjalna”, „Niech żyje 1 Maja”²⁴. Program wysunięty na II Zjeździe KPRP i głoszone hasła spowodowały znaczne zwiększenie szeregów partyjnych oraz jednoczesny wzrost wpływów zarówno w związkach zawodowych, jak i na terenie wsi. Partia na Kielecczynie przeżywała wówczas swoje wielkie dni. Doprowadziła

²⁰ CA KC PZPR, Archiwum Duracza, 105/723, k. 7 i 258; CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński); *Młode życie oddał za Polskę wolną od wyzysku* [o K. Świrdowskim] „Walczymy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959; W. Rogala, *Ich walka. Sylwetki rewolucjonistów kieleckich*, Warszawa 1965, s. 191 i. 251—256.

²¹ CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński).

²² CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 25; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 11; CA KC PZPR, Archiwum Duracza, 105/723, k. 251; CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński).

²³ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 1.

²⁴ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 21; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 8 i 11; CA KC PZPR, 76/III—180.

do nieznacznej poprawy płac oraz przyjęcia niektórych wyrzuconych i bezrobotnych do pracy, umocniła autorytet robotników w środowisku. Ale do pełnego zwycięstwa było jeszcze daleko.

Okres sukcesów przerwały masowe aresztowania, które w 1925 r. spadły na Kielecczyznę. W Radomiu uwięziono około 100 komunistów powodując rozbitcie całej organizacji radomskiej i komitetu okręgowego. Pozamykano komunistów z Kielc, Skarżyska, Starachowic, Włoszczowej, Ostrowca Świętokrzyskiego²⁵. Zerwały się kontakty wewnątrz partii. Spadła liczba członków. Na długo praca okręgu została zdezorganizowana. Kryzys ten pogłębiły uchwały V Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej (1924) i III Zjazd KPRP (14 I—5 II 1925) powodujące wzrost tendencji sekciarskich, osłabienie pracy masowo-politycznej i stagnację w partii. III Zjazd zmienił nazwę partii na Komunistyczna Partia Polski (KPP). Konferencja okręgowa odbyta po III Zjeździe (maj 1925) jednogłośnie przyjęła rezolucję popierającą stanowisko KC KPP we wszystkich kwestiach. Ta nowa linia i represje przyczyniły się do osłabienia działalności partii na ziemi kieleckiej.

Po fali aresztowań 1925 r. ostała się i umocniła tylko ostrowiecka dzielnica KPP, która w latach 1925—1926 stanowiła najsilniejszy ośrodek działalności komunistycznej na Kielecczyźnie. Po każdej serii aresztowań, wiosną i latem 1925 r., pozostali na wolności ostrowieccy komuniści wzmagali jeszcze bardziej swoją działalność rozklejając nowe plakaty i ulotki, aby pomóc przebywającym w więzieniach towarzyszom. Partia nie utraciła swoich wpływów mimo osłabienia spowodowanego represjami. W związku z redukcją w zakładach ostrowieckich, przeprowadzoną w latach 1924—1926, prawie połowa załogi zakładów ostrowieckich utraciła pracę. Pod koniec 1925 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych przekroczyła 3 tys. Nędza i głód zaglądały coraz częściej do robotniczych domów. Żądanie pracy stało się głównym hasłem wystąpień pierwszomajowych w 1926 r. przygotowywanych przez KPP i PPS, a formalnie organizowanych przez Związek Zawodowy Metalowców. Na tle kryzysu w zakładach ostrowieckich doszło do rozruchów; ich kulminacyjnym punktem była walka uliczna w czerwcu 1926 r., w wyniku której padli zabici i ranni; w stan oskarżenia postawiono 44 robotników, z których 34 wyrokiem sądu skazano na kary od 6 miesięcy do 6 lat więzienia²⁶. Ostatnia na Kielecczyźnie pochodnia walki o poprawę doli

²⁵ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 11—12; CA KC PZPR, Archiwum Duracza, 105/723, k. 1—10 i in.; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29; *W dowód pamięci jego imieniem nazwano osiedle mieszkaniowe* [o W. Spychaju], „Walczymy o Stal”, nr 3/4, z 24 I 1959.

²⁶ CA KC PZPR, t. os. 263 (P. Baran); CA KC PZPR, t. os. 5448 (M. Stanik), „Życie Robotnicze”, nr 22 z 13 VI 1926; „Robotnik”, nr 159 z 11 VI 1926; M. Ta-

robotników zgaszona została przy przelewie krwi i huku salw wojskowych. Mimo ofiar walki czerwcowe nie przyniosły poprawy warunków życia i pracy robotników, gdyż wystąpienie w Ostrowcu Św., nie było przygotowane i przebiegało w sposób żywiołowy. Bolesna porażka, represje i ogólna sytuacja w KPP spowodowały spadek aktywności komunistów ostrowieckich. W ten sposób zlikwidowany został najbardziej wytrwały w latach dwudziestych ośrodek działalności rewolucyjnej na Kielecczyźnie.

DZIAŁALNOŚĆ PROPAGANDOWA WŚRÓD WOJSKA

W 1919 r. z ramienia Wydziału Agitacji w Wojsku prowadzono pracę polityczną na terenie stacjonującego w Kielcach 2 pułku piechoty, a na początku 1920 r. powstały Rady Żołnierskie nie tylko w Kielcach, ale i w Radomiu²⁷. W czasie wojny przeciwko Rosji Radzieckiej wśród młodzieży przedpoborowej szerzono hasła antymilitarystyczne i propagowano dezercję z wojska, m.in. w powiatach sandomierskim, kieleckim i w Starachowicach²⁸. W związku z ogłoszeniem poboru rezerwistów na ćwiczenia wojskowe 5 marca 1923 r. rozplakatowano w Ostrowcu Św. ulotki komunistyczne wzywając rezerwistów rocznika 1897 do uchylania się od ćwiczeń²⁹. W listopadzie 1923 r. okręg otrzymał do rozkolportowania 200 odezw KC do żołnierzy³⁰. W następnych latach okręg otrzymał jeszcze większe ilości odezw do poborowych, strzelców, rezerwistów, żołnierzy. Odezwy te wraz z innymi wydawnictwami komunistycznymi rozprowadzane były na ziemi kieleckiej przez lokalnych kolporterów. Powołana do służby wojskowej młodzież komunistyczna nie traciła kontaktu z macierzystymi komórkami KZMP i KPP. Poprzez specjalnych kolporterów otrzymywała w czasie pełnienia służby wojskowej wydawnictwa komunistyczne do czytania i kolportowania wśród żołnierzy³¹.

Na sprawy wojskowe i oddziaływanie polityczne na żołnierzy zwraca-

---

mioła, *Położenie i walka robotników zakładów ostrowieckich w latach 1923—1926*, s. 28—32, 34—41, 43, 44; M. Tamiola, *Ostrowiecka dzielnica Komunistycznej Partii Polskiej*, s. 14—17; W. Rogala, *op. cit.*, s. 151—152.

²⁷ „Czerwony Sztandar”, nr 2 z 27 X 1919; I. Pawłowski, *Polityka i działalność wojskowa KPP 1918—1928*, Warszawa 1964, s. 81 i 91; F. Świetlikowa, *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918—1923*, Warszawa 1968, s. 148—152.

²⁸ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 23/29; I. Pawłowski, *op. cit.*, s. 160.

²⁹ CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński); M. Tamiola, *Położenie i walka robotników zakładów ostrowieckich w latach 1923—1926*, s. 22; M. Tamiola, *Ostrowiecka dzielnica Komunistycznej Partii Polskiej*, s. 6.

³⁰ CA KC PZPR, 158/XII—3, t. 1, k. 1.

³¹ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 4, k. 14, 23, 45, 47; *Z partią związaną na całe życie* [o F. Fiutowskim], „Walczymy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

cano w okręgu szczególną uwagę. Starano się utrzymywać kontakt ze stacjonującym na terenie Kielecczyny wojskiem. W 1926 r. nawiązano współpracę z wojskiem na terenie Kielc i więź tę podtrzymywano przez wiele lat³². Działalność propagandowa zmierzająca do rozbudzenia świadomości klasowej wśród żołnierzy doprowadziła do tego, że w czasie obchodów 1 maja w Ostrowcu Św. kompania saperów z Sandomierza odmówiła wystąpienia przeciw bezrobotnym. Fakt ten spopularyzowano jako przykład do naśladowania we *Wskazówkach dla referentów na masówkach poborowych*, opracowanych i wydanych przez Komitet Centralny Związku Młodzieży Komunistycznej. W latach 1927—1928, po reorganizacji Centralnego Wydziału Wojskowego KPP, nastąpił dalszy wzrost wpływów partii w jednostkach wojskowych stacjonujących na Kielecczynie. Pozytywne wyniki przyniosła, przeprowadzona głównie przez KZMP, akcja gromadzenia adresów poborowych wcielonych do wojska. W końcu 1927 r. utworzony został Okręgowy Wydział Wojskowy KPP. Jeden z sekretarzy okręgowych oddelegowany został do spraw wojskowych³³.

W 1928 r. instruktorem Centralnego Wydziału Wojskowego KPP na Kielecczynie został absolwent Wojskowej Szkoły Politycznej. Funkcję sekretarza Okręgowego Wydziału Wojskowego KPP objął także absolwent Wojskowej Szkoły Politycznej. Znacznie rozbudowano Okręgowy Wydział Wojskowy KPP. Stworzono podwydziały. W 1928 r. Okręgowy Wydział Wojskowy obejmował zasięgiem swojej działalności: Kielce, Chmielnik, Staszów, Pińczów, Jędrzejów, Opoczno, Stąporków, Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski, Radom, Sandomierz i Kozienice. We wszystkich garnizonach stacjonujących na terenie województwa kieleckiego wyznaczeni zostali specjaliści funkcjonariusze do pracy wśród żołnierzy. W garnizonach tych starano się kolportować literaturę partyjną przez rozrzucanie lub rozdawanie; wywieszano czerwone sztandary, na ścianach wypisywano hasła partyjne. Zgodnie z dyrektywami Centralnego Wydziału Wojskowego KPP wyznaczono także specjalnych funkcjonariuszy do pracy w organizacjach paramilitarnych. Główne zadanie wysunięte przez KPP, polegające na rozbiciu „Strzelca”, zostało w pełni zrealizowane w Kozienicach i Kurowie oraz częściowo w Chmielniku i Stąporkowie. W innych okręgach wysiłki KPP zmierzające do rozbicia „Strzelca” nie dały rezultatów³⁴.

³² CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 3, k. 8; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 4, k. 4—5 i 9.

³³ CA KC PZPR, Mf 37/1—2; I. Pawłowski, *Polityka i działalność wojskowa KPP 1918—1928*, s. 217, 227, 230—231, 272 i 283; *Oddany i ofiarny członek partii* [o P. Moskaliku], „Walczyliśmy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

³⁴ CA KC PZPR, Mf 37/1—2; I. Pawłowski, *op. cit.*, s. 221, 273—274 i 323—324.

W latach trzydziestych rozszerzyły się wpływy wśród wojska. Specjalnie dla żołnierzy zaczęto wydawać na Kielecczyźnie lokalne odezwy drukowane na hektografie zainstalowanym w Radomiu. Szczególną uwagę przykładano do propagowania haseł antywojennych. Wydawano zwykle na ten temat ulotki na Międzynarodowy Dzień Przeciwwojenny, który obchodzono w partii 1 sierpnia. Z tej okazji w 1930 r. w Radomiu wydano odezwę do robotników, bezrobotnych, chłopów i żołnierzy okręgu wzywającą do masówek i tworzenia komitetów antywojennych. Głównym hasłem eskonowanym w ulotce było: „Niech żyje 1 sierpnia — międzynarodowy dzień przeciwwojenny”³⁵. W związku z rekrutacją do wojska wydano także w 1933 r. odezwę do żołnierzy w 100 egzemplarzach³⁶. W licznych odezwach, które wyszły w 1933 r. z nielegalnej powieralni radomskiej, powtarzały się hasła: „Precz z wojną przeciw ZSRR”³⁷. Gdy w 1934 r. na trop radomskiego powielacza wpadła policja, uległa likwidacji jedna z nielegalnych oficyn drukarskich komitetów Kielecczyzny³⁸. Wówczas w 1935 r. wydano w Szydłowcu i Ostrowcu Świętokrzyskim odezwy do żołnierzy przebywających na manewrach w okolicy Ożarowa³⁹. Odezwa ostrowiecka głosiła: „Towarzysze żołnierze! Nasza walka z faszyzmem jest również walką waszą. Jest to walka o pracę, chleb, szkołę i wolność mas robotniczo-chłopskich [...] W imię braterstwa klasowego my, bezrobotni, apelujemy do was * żołnierze, z chwilą gdy rząd głodu i ucisku użyje was przeciwko nam lub waszym braciom z Czerwonej Armii — niech ani jeden strzał nie padnie [...] Niech żyje sojusz robotników, chłopów i żołnierzy w walce z faszyzmem!” Odezwa podpisana była w imieniu bezrobotnych Ostrowca Śl. i okolic⁴⁰. Wręczano ją żołnierzom na manewrach i przybywającym na urlop na teren ostrowieckiej dzielnicy KPP. Nakłady odezw wydawanych dla żołnierzy na Kielecczyźnie nie kształtowały się wysoko i zakres ich oddziaływania był dość wąski. Stopień niebezpieczeństwa związany z pracą w „wojskówkach” był ogromny. Niejednego komunistę z Kielecczyzny za działalność wśród żołnierzy aresztowano i skazano na wieloletnie więzienie⁴¹.

³⁵ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3 t. 8, k. 1; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 3, k. 1; CA KC PZPR, Mf 37/2.

³⁶ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 8; CA KC PZPR, Mf 37/2.

³⁷ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 8; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 4, k. 1; CA KC PZPR, Mf 37/2.

³⁸ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 43.

³⁹ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 3; CA KC PZPR, Mf 37/2.

⁴⁰ „Walczymy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

⁴¹ *Oddany i ofiarny członek partii* [o P. Moskaliku], „Walczymy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

AGITACJA MASOWA KPP NA KIELECCZYŹNIE PO R. 1925

Toczące się w latach 1926—1929 w KPP wewnątrzpartyjne walki frakcyjne, dyskusje (tzw. dyskusja między mniejszością a większością) wprowadziły elementy dezorganizacji w życiu partii. W tym okresie zdecydowanie zmniejszyła się liczba wydawnictw centralnych przesyłanych na Kielecczyznę. Przerwane zostały systematyczne dostawy prasy KC KPP, która wydawana była nieregularnie i w znacznie mniejszych nakładach niż dawniej. W tym czasie okręg otrzymywał odezwy nieregularnie w ilości nie większej niż ok. 500 egzemplarzy, a z prasy przeważnie „Trybunę” — ok. 330 egzemplarzy — do rozprowadzenia w 9 miejscowościach. Ponadto przesyłane paczki zawierały przeważnie ulotki i tylko pojedyncze egzemplarze pism⁴². Centralne wydawnictwa partyjne przestały więc stanowić główne oparcie i podstawę pracy politycznej. W związku z tym KPP na Kielecczyźnie nasiliła i rozwinęła inne formy agitacji masowej. Otworzyło to nowy etap działalności KPP na terenie Kielc w oparciu o własne środki. Gdy w wielu okręgach dyskusja między mniejszością a większością zahamowała wzrost i aktywność partii, na Kielecczyźnie nastąpił odwrotny proces. Zwłaszcza po IV konferencji KPP (1925 r.), która zwróciła uwagę na umocnienie więzi z masami i kwestię rolną, rozwinęła się na Kielecczyźnie, szczególnie na wsi, praca masowo-polityczna.

Na wsi KPP rozwijała pracę masowo-polityczną częściowo za pośrednictwem legalnej organizacji Niezależna Partia Chłopska (1924—1927), a po jej rozwiązaniu — przy współpracy ze Zjednoczeniem Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” (1928—1931), a gdy i ta została zlikwidowana przez władze państwowe — przez współpracę z radykalnymi elementami „Wici”⁴³. Na Kielecczyźnie NPCh znalazła żywe poparcie. Szczytowy okres działalności NPCh na tym terenie przypadł na lata 1926—1927. NPCh w powiecie iłżeckim, opatowskim i kozienieckim organizował instruktor wydziału rolnego KC KPP wraz z komunistami Ostrowca Św.⁴⁴. Prowadzili oni równolegle legalną działalność w ramach NPCh i nielegalną KPP. Oficjalnie kolportowali legalny organ NPCh „Wyzwolenie

⁴² CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 4, k. 30 i 41; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 7, k. 7.

⁴³ S. Jarocka, *Niezależna Partia Chłopska (1924—1927)*, Warszawa 1961, s. 107; J. R. Szaflik, *Niezależna Partia Chłopska i Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”*, [w:] *Drogi rozwoju ruchu ludowego 1895—1949—1964*, Warszawa 1964; J. R. Szaflik, *Z dziejów Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” 1928—1931*, Warszawa 1968, s. 172; A. Paczkowski, *Prasa polityczna ruchu ludowego (1918—1939)*, Warszawa 1970, s. 66—69.

⁴⁴ CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński); CA KC PZPR, t. os. 5299 (W. Skorak).

Ludu” (1924), „Walka Ludu” (1924—1925), „Niezależny Chłop” (1925—1927), „Niezależny Oracz” (1926) i „Lemiesz” (1926—1927), a przy sposobności rozprowadzali nielegalne wydawnictwa KC KPP. Organizowali koła czytelników prasy⁴⁵. Oficjalnie zakładali komórki NPCh, a przy tej okazji wznawiali działalność KPP lub zakładali nowe koła partyjne. W ten sposób w latach 1926—1927 powstało kilkanaście kół partyjnych w małych miejscowościach: Ożarów, Przytyk, Gniewoszków, Chmielnik, Chojno, gdzie większość stanowili chłopci i robotnicy rolni. Rozwinęła się szeroka działalność w obronie interesów chłopskich w sprawie podatków. Powstawały inspirowane przez KPP komitety biedoty, antyszarwarkowe, powodziowe, posuchowe, rybackie itp.⁴⁶. Po likwidacji NPCh zreorganizowano jej komórki w grupy Zjednoczonej Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” (ZLChS), które prowadziły dalej działalność tzw. komitetów biedoty i kolportowały przychodzącą z Lublina legalnie „Samopomoc Chłopską” (1927—1930) i „Chłopskie Życie”, oraz równolegle nielegalne wydawnictwa komunistyczne⁴⁷. Po likwidacji ZLChS jej organizatorzy na Kielecczyźnie osadzeni zostali w więzieniach. Nie sparaliżowało to pracy na wsi kieleckiej, która zorganizowana w komitetach jednolito-frontowych w latach 1936—1938 niezwykle się uaktywniła. Wpływom komunistów ulegały także niektóre niższe ogniwa Stronnictwa Ludowego i ZWMRP⁴⁸. Wystąpienia masowe na wsi, jak strajki chłopskie, święta ludowe i obchody pierwszomajowe organizowane były niejednokrotnie przez KPP i radykalnych działaczy ludowych. Przy tych okazjach częstokroć wspólnie powielano ulotki lub odezwy, zwłaszcza w powiatach iłżeckim i kozienieckim.

KPP na Kielecczyźnie prowadziła działalność w ramach MOPR. Szczególne jej ożywienie nastąpiło w latach trzydziestych. Do masowych wystąpień w obronie więźniów doszło w 1931 r.; kolportowano wtedy organ Komitetu Centralnego Czerwonej Pomocy „Czerwoną Pomoc” (1925—1937) i odezwy przygotowane w okręgu oraz wspólnie z MOPR rozwieszano sztandary. W latach 1932—1935 okręg otrzymywał po ok. 120 egz. „Czerwonej Pomocy” i po ok. 800 egz. różnych central-

⁴⁵ CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński).

⁴⁶ CA KC PZPR, Mf 930/8; CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński); CA KC PZPR, t. os. 5289 (W. Skorek).

⁴⁷ CA KC PZPR, Mf 930/8; CA KC PZPR, t. os. 5289 (W. Skorek), AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 4/99; J. R. Szaflik, *op. cit.*, s. 126—148.

⁴⁸ J. Borkowski, *Stronnictwo Ludowe na Kielecczyźnie w latach 1931—1938*, Warszawa 1968, s. 150; S. Jarecka-Kimłowska, *Kielecki Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” 1928—1939*, Warszawa 1968, s. 182—183.

nych odezw MOPR⁴⁹. Wystąpienia w obronie więźniów nasiliły się szczególnie w latach 1936—1937 w związku ze zwiększającą się liczbą aresztowanych komunistów z Kielecczyny, zasądanych przeważnie na wieloletnie więzienie i pobyt w Berezie Kartuskiej. W 1936 r. z województwa kieleckiego zesłano do Berezy Kartuskiej 50, a w 1937 r. 85 komunistów⁵⁰. Ulotki podpisywane przez Radomski Komitet Czerwonej Pomocy, kolportowane na Kielecczyźnie, stały się dowodami rzeczowymi w kojelnych procesach wytaczanych komunistom⁵¹. Wówczas na ulicach miast Kielecczyny, w czasie masowych wystąpień, działacze KPP i MOPR wznosili okrzyki: „Precz z Berezą. Żądamy chleba i pracy!”, „Żądamy zwolnienia wszystkich więźniów politycznych!”⁵². W związku z wybuchem wojny w Hiszpanii rozszerzył się zakres działalności MOPR na rzecz poparcia Frontu Ludowego w Hiszpanii. Prowadzono szeroką akcję zbiórki pieniężnej na pomoc dla republikańców walczących przeciw faszystom gen. Franco. MOPR w Radomiu przygotował duże ilości odbitek fotograficznych, przedstawiających działaczy ludowego frontu w Hiszpanii, wzywających pomocy. Dochód z ich sprzedaży przeznaczony był na cele organizacji⁵³. Tego rodzaju działalność, tępiąca przez policję i kończąca się przeważnie wysokimi wyrokami, pobudzała zainteresowania międzynarodowym ruchem antyfaszystowskim i rozwijała uczucia solidarności dla walczącej Hiszpanii.

Lata 1935—1937 przyniosły nasilenie i umasowienie akcji politycznych w związku z budową jednolitego antyfaszystowskiego frontu ludowego. Rozszerzono zasięg współpracy z PPS, ludowcami i ze związkami zawodowymi. Znowu patria na Kielecczyźnie przeżywała swoje wielkie dni. W latach 1933—1935 na teren Kielecczyny Centralna Technika KPP przesyłała ogromne ilości literatury do kolportażu. W tym czasie, przeważnie co miesiąc, Kielce otrzymywały 2 transporty literatury obejmujące po 20—22 kg prasy i odezw, a Radom jeden transport tej samej zawartości. Każdy taki transport zawierał 150—250 egz. „Czerwonego Sztandaru”, „Koszar”, „Towarzysza”, „Czerwonej Pomocy”, „Gromady”,

⁴⁹ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 6, k. 7—10; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 1, k. 9.

⁵⁰ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 60/29.

⁵¹ A. Tymieniecka, *Działalność KPP na Kielecczyźnie*, Kielce—Ostrowiec 1968, s. 11; J. Hatys, *KPP w walce z faszystą Kielecczyny 1933—1935. W czterdziestą rocznicę KPP*, Kielce 1958, s. 44.

⁵² AKM PZPR w Ostrowcu Świętokrzyskim, dokumenty H. Woźniak; *40 lat pracy w partii* [o H. Woźniak], „Walczymy o Stal”, nr 3/4 z 24 I 1959.

⁵³ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 73/29; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 50/29; „Czerwony Sztandar”, nr 10 z grudnia 1936; „Czerwony Sztandar”, nr 2 z 5 II, nr 5 z 15 V, nr 10 z 20 VIII 1937; „Czerwony Sztandar”, nr 3/4 z luty—marzec 1938.

różnych odez w po 500—2000 sztuk, tysiące motylków wydawanych wówczas w milionowych nakładach, po kilkadziesiąt egzemplarzy aktualnych okólników partyjnych i „Nowego Przeglądu”⁵⁴.

Formy prowadzenia masowych akcji politycznych i działalności propagandowej były niezwykle zróżnicowane. W czasie strajków, pochodów, wieców, masówek posługiwano się transparentami i sztandarami, na których wypisane były aktualne hasła. Na płotach i ścianach rozlepiano odezwy. W miejscach publicznych i w zakładach pracy rozdawano ulotki i rozrzucono motylki. Gdy zmniejszyła się ilość drukowanych materiałów propagandowych, zwiększała się liczba rozwieszanych transparentów i sztandarów. W czasie niektórych obchodów pojawiało się na ulicach Radomia lub Ostrowca, kilka, czasami 10 do 20 i więcej, sztandarów i transparentów. Umieszczano je na kominach fabrycznych, a we wsiach na drzewach i drutach telefonicznych. Przeważnie przygotowywano sztandary czerwonego koloru z wypisanymi aktualnymi hasłami politycznymi. Zdarzały się także i czarne sztandary z trupią główką, dwoma skrzyżowanymi piszczelami i napisem „Śmierć ciemności”⁵⁵. Nierzadko za zdjęcie sztandaru władze miejscowe proponowały po 500 zł., jednak nie znany jest wypadek, aby znalazł się chętny i sztandary musiała usuwać policja⁵⁶. Sztandary lub czerwone szarfy przywiązywano także gołębiom, które wypuszczano w czasie określonych akcji⁵⁷. Wywieszanie sztandarów zwano popularnie w partii „sztandarowaniem”. Gdy zmniejszyła się ilość drukowanych materiałów propagandowych, przygotowywano plakaty. W 1931 r. w Ostrowcu Św. tylko w jednym przypadku wykonano 10 plakatów⁵⁸. Popularnie zwano to „plakatowaniem”; plakatowaniem także nazywano rozklejanie ulotek. Często także

⁵⁴ CA KC PZPR, Mf 933/14; CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 6, k. 7, 15, 20, 23, 27.

⁵⁵ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 21; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 7, k. 6; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 8, k. 5; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 1, k. 9; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 2; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 9/28; „Czerwony Sztandar”, nr 7 z sierpnia 1929 r.

⁵⁶ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 25.

⁵⁷ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 9; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 44.

⁵⁸ CA KC PZPR, Mf 728/9; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 1, k. 11. W sprawozdaniu Urzędu Wojewódzkiego z 17 IX 1926 czytamy m.in.: „Akcja nielegalna prowadzona przez KPP, KPZU, KPZB i ich organizacje młodzieżowe, a przejawiająca się w kolportażu wzmiankowanych powyżej czasopism, odez w i ulotek, malowaniu przy pomocy szablonów napisów, naklejanie ulotek na murach domów, słupach, drzewach i płotach oraz zawieszaniu sztandarów i transparentów trwa w dalszym ciągu, lecz nie jest zbyt intensywna” (CA KC PZPR, 267/I—2, k. 25, Mf 1537/2).

farbami, kredą lub ołówkiem ciesielskim wypisywano na ścianach lub płotach hasła, co nazywano „kredkowaniem”. Czasem przygotowywano z blachy matryce z hasłami do wypisywania przeważnie czarną lub czerwoną farbą na parkanach i murach, co nazywano „drukowaniem” lub „malowaniem”. Matryce do napisów przygotowywały koła partyjne na ogół z własnej inicjatywy i we własnym zakresie, a znaczny w tym udział miały koła ZMK⁵⁹. Przechwycone przez policję sztandary, materiały do plakatów, matryce, a nawet ołówki ciesielskie były dowodami rzeczowymi w procesach wytaczanych komunistom⁶⁰. Tradycje i sposoby sztandarowania, kredkowania i malowania przejęte zostały następnie w okresie drugiej wojny światowej przez PPR.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA KPP NA KIELECCZYŹNIE W LATACH TRZYDZIESTYCH

Po obfitych dostawach literatury KPP w latach 1933—1934 stopniowo ustawał regularny dopływ wydawnictw KC KPP na Kielecczyznę. Komitety partyjne zaczęły odczuwać brak materiałów centralnych w pracy politycznej i domagały się przesyłek z literaturą⁶¹. Mimo że systematycznie monitowano o zwiększenie dostaw wydawnictw centralnych, nie napływały one jak dawniej. „Nowy Przegląd” przestawał docierać na Ziemię Kielecką. Zmniejszyły się ilości przesyłanych egzemplarzy „Czerwonego Sztandaru”, „Gromady” i „Towarzysza”, a dostarczane numery były przestarzałe i nie mogły stanowić oparcia w aktualnie prowadzonej pracy propagandowej⁶². Od 1934 r. KC nie dostarczał już prawie wcale prasy ani materiałów propagandowych na 1 maja⁶³. W 1935 r. dopływ wydawnictw centralnych ustał zupełnie i na Kielecczyznę nie docierały już nawet pojedyncze egzemplarze prasy KC KPP⁶⁴. Od tego czasu komuniści z Kielecczyzny zaczęli się interesować legalną prasą o charakterze antyozonowym i antyfaszystowskim — „Czarno na Białem”, „Obliczem Dnia”, organami PPS „Robotnikiem” i „Chłopską

⁵⁹ CA KC PZPR, t. os. 263 (P. Baran); CA KC PZPR, t. os. 7509 (W. Spychaj-Sobczyński).

⁶⁰ AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 92/28 i 80/28; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 5/29.

⁶¹ CA KC PZPR, Mf 933/14; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 7, k. 7—9—10; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 1, k. 6 i 9; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 2, k. 15, 17 i 20.

⁶² CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 1, 8, 15 i 20; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 80/28.

⁶³ CA KC PZPR, Mf 933/13; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 11 i 33.

⁶⁴ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 3 i 12; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 6, k. 17; T. Jędruszczyk, *Piłsudzczycy bez Piłsudskiego*, Warszawa 1963, s. 193—194.

Droga” oraz prasą ludową⁶⁵. Najbardziej przydatne i cenne w pracy propagandowej były jednak zawsze aktualne wydawnictwa komunistyczne.

Komitet okręgowy radomsko-kielecki KPP nie posiadał swego organu w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Od 1924 r., zwłaszcza po zaleceniach II Zjazdu KPRP, zaczęto rozpatrywać na Kielecczyźnie możliwości uruchomienia własnej prasy i lokalnej drukarni oraz rozszerzenia wpływu na drukarzy⁶⁶. W 1932 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim opracowany został plan stałej gazety fabrycznej, ale z powodu trudności technicznych projekt nie został zrealizowany⁶⁷. Brakowało maszyn do pisania, powielacza i środków finansowych potrzebnych do uruchomienia drukarni⁶⁸. Mimo wielu zabiegów w całym okręgu nie znaleziono możliwości i warunków do wydawania własnej prasy KPP na Kielecczyźnie.

Działalność wydawnicza KPP na Kielecczyźnie polegała głównie na hektograficznej produkcji odezów. Nie zdołano zdobyć do własnego użytku drukarni ani nawiązać trwałego kontaktu z drukarzami. W okresie dwudziestolecia międzywojennego udało się wydać drukiem na Kielecczyźnie zaledwie kilka odezów. M.in. w 1926 r. komitet okręgowy kielecko-radomski KPP wydawał drukiem odezwy do robotników okręgu w sprawie wystąpienia o podwyżkę zarobków i ośmiogodzinny dzień pracy oraz przeciw drożyznie i dyktaturze J. Piłsudskiego⁶⁹. W 1937 r. wydano odezwę drukiem dla okręgu radomskiego przeciw faszyzacji Polski⁷⁰. Na ogół jednak drukowanie odezów należało do rzadkości w kielecko-radomskim okręgu KPP. Głównie wydawano okręgowe odezwy KPP na hektografach własnej produkcji. W Kielcach w 1929 r. wydano ok. 4 tys. egzemplarzy powielanych odezów. W 1930 r. na lokalnym hektografie odbijano odezwy, ulotki i listy otwarte komitetu okręgowego. Następnie w latach 1933—1937 ukazało się wiele odezów podpisanych przez Kielecki Komitet Okręgowy KPP⁷¹. W Radomiu także wydawano w latach 1933—1934 lokalne odezwy, których łącznie powielono 5 tys.

⁶⁵ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 6, k. 9; CA KC PZPR, t. os. 2914 (B. Kołodziejczyk).

⁶⁶ CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 2, k. 32.

⁶⁷ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 2, k. 4.

⁶⁸ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 2, k. 4 i 17; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 21.

⁶⁹ CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 1, k. 1; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—4, k. 1, k. 1.

⁷⁰ CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 8, k. 1.

⁷¹ CA KC PZPR, KPP 158/X—8, t. 5, k. 43—35, 62—64; CA KC PZPR, KPP 158/XII—3, t. 7, k. 7; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 4—8; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 6, k. 2—5.

egzemplarzy⁷². Nakłady poszczególnych odezwy odbijanych na radomskim hektografie kształtowały się bardzo różnie. Niektóre odezwy wydawano w nakładzie 50 egzemplarzy, inne 1200 egzemplarzy, jak np. odezwa antyhitlerowska i dotycząca taktyki jednolitofrontowej. Przeciętnie wysokość nakładów okręgowych odezwy radomskich wynosiła 300—800 egzemplarzy i dominowały wśród nich odezwy do bezrobotnych⁷³. W 1934 r. policja znalazła i zarekwirowała radomski hektograf⁷⁴. Zlikwidowano w ten sposób jedną z aktywniejszych komunistycznych oficyn pracującą na potrzeby komitetu okręgowego KPP na Kielecczyźnie. Trudno jest ustalić ogólną liczbę hektografów, przy pomocy których wydawano odezwy komitetów okręgowych na Kielecczyźnie, bowiem w oficynach tych komitetów drukowano także dla poszczególnych komitetów dzielnicowych, miejskich i odwrotnie: zorganizowane w okręgu powielarnie dzielnicowe wydawały odezwy dla komitetów okręgowych.

Najbardziej aktywne dzielnicowe powielarnie KPP na Kielecczyźnie związane były z komitetami: ostrowieckim, opatowskim i lipskim. W dzielnicach tych pracowały w okresie dwudziestolecia międzywojennego co najmniej cztery do pięciu hektografów KPP, skonstruowanych lokalnymi siłami i środkami. Zainstalowane były przeważnie w małych osadach lub wsiach. Pierwsze dwa hektografy wykonał mieszkaniec Baranowa w 1932 r. Jeden z nich przeznaczono do użytku dzielnicy lipskiej, która rozwinęła tak aktywną działalność wydawniczą, że uruchomiła także drugi hektograf powielający odezwy podpisane przez Komitet Dzielnicowy KPP Lipsko. Autorami lipskich ulotek byli miejscowi członkowie partii. Zamiast maszyny używano rylców. Odezwy kolportowano przeważnie w powiecie lipskim i iłżeckim⁷⁵. Drugi hektograf, wykonany w 1932 r., przeznaczony był dla dzielnicy opatowskiej i ostrowieckiej, które zorganizowały składkę wśród członków partii na pokrycie kosztów materiałowych oraz wspólnie sfinansowały i uruchomiły oficynę⁷⁶. Z oficyny tej wychodziły trzy rodzaje druków: dla dzielnicy ostrowieckiej i opatowskiej oraz dla radomskiego komitetu okręgowego. Dominowały odezwy przeciw obniżce płac i redukcjom, przeciw podatkom na wsi oraz nawołujące do tworzenia jednolitego, antyfaszystowskiego frontu ludowego. Z oficyny tej w latach trzydziestych wyszło

⁷² CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 3; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—15, t. 1, k. 1—4.

⁷³ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 3.

⁷⁴ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 43.

⁷⁵ CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński); CA KC PZPR, t. os. 5289 (W. Skorek); AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Radomiu, 5/29.

⁷⁶ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 2, k. 16; CA KC PZPR, t. os. 1742 (S. Gawroński).

wiele odezw, ale trudno ustalić ogólną ich liczbę. Wysokość nakładu odezw drukowanych dla dzielnic kształtowała się na ogół w granicach 500—600 egzemplarzy. Natomiast odezwy dla komitetów okręgowych robiono przeważnie w tysiącu egzemplarzy⁷⁷. Po represjach, które rozbiły zupełnie w 1935 r. organizację opatowską, hektograf funkcjonował dalej w Ożarowie⁷⁸. Wydawano wówczas odezwy głównie na użytek dzielnicy ostrowieckiej. Ostrowiec Św. był wtedy najsilniejszym ośrodkiem wydawniczym na całej Kielecczyźnie. W tym czasie na terenie okręgu skonstruowano jeszcze kilka nowych, prostych hektografów dzielnicowych, m.in. w Ostrowcu Św., Zwoleniu, Koźmienicach, Jędrzejowie⁷⁹. Nakład wydawanych na tych hektografach odezw był niewielki a zasięg kolportażu lokalny, w ramach jednej dzielnicy. Ale wobec braku centralnych materiałów propagandowych lokalne wydawnictwa KPP spełniały doniosłą rolę polityczną na Kielecczyźnie.

*

KPP wraz ze swoją prasą i propagandą była jedną z wielu partii działających na terenie Kielecczyzny. Nie miała charakteru masowego, lecz kadrowy, a jej prasa nie mogła cyrkulować tak swobodnie, jak prasa legalna⁸⁰. KPP była partią działającą w konspiracji i docierała ze

⁷⁷ CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 2, k. 17 i 27; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 3, k. 8—9; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 4, k. 20, 26 i 31; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 3.

⁷⁸ CA KC PZPR, Mf 933/14; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 8.

⁷⁹ CA KC PZPR, Mf 933/14; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 5, k. 4 i 18; CA KC PZPR, KPP 158/XII—16, t. 6, k. 4; CA KC PZPR, KPP 158/XIII—3, t. 6, k. 1; AKW PZPR w Kielcach, Akta Sądu Okręgowego w Kielcach, 20/28.

⁸⁰ Znajdujący się w aktach Kieleckiego Urzędu Wojewódzkiego wykaz nakładów poważniejszych czasopism wychodzących w czerwcu 1939 r. na terenie województwa kieleckiego obejmuje 32 tytuły pism, z których większość miała tylko 500—1000 egzemplarzy nakładu: 1. „Goniec Częstochowski” (dziennik) — 8000; 2. „Głos Częstochowski” (dziennik) — 1500; 3. „Echo” (mutacja „Echa Łódzkiego”) — 500; 4. „Gazeta Narodowa” — 1500; „Niedziela” (tygodnik) — 10 000; 5. „Gazeta Tygodniowa” (tygodnik) — 8000; „Czenstochower Cajtung” (tygodnik) — 500; 8. „Unzer Weg” (tygodnik) — 500; 9. „Unzer Czenstochower Express” (mutacja „Warszawskiego Unzer Express”) — 500; 10. „Gazeta Kielecka” (wychodzi 2 razy w tygodniu) — 500; 11. „Kielecki Express Zagłębia” (dziennik) — 4000; 13. „Kurier Zachodni” (dziennik) — 5000; 14. „Torpeda” (dziennik) — 8000; 15. „Polska Karta” (tygodnik) — 3000; 16. „Zagłęmbier Cajtung” (tygodnik) — 1000; 17. „Zagłęmbier Szlezysze Port” (tygodnik) — 500; 18. „Zagłęmbier Szlezysze Welt” (tygodnik) — 700; 19. „Zagłęmbier Leben” (tygodnik) — 600; 20. „Robotnik” (mutacja radomska) — 600; 21. „Trybuna” (tygodnik) — 700; 22. „Radomer Kielcer Leben” (tygodnik) — 200; 23. „Gazeta Radomska” (tygodnik) — 1000; 24. „Siewca Prawdy” (tygodnik) — 4500; 25. „Prawda Katolicka” (miesięcznik) — 1900; 26. „C.O.P.” (tygodnik) — 3500; 27. „Głos Młodej Wsi” (miesięcznik) — 1000; 28. „Promień” (ty-

swoją prasą do określonych środowisk w większym zasięgu na terenach północnej niż południowej Kielecczyny. Posiadanie pisma lub ulotki stanowiło dowód rzeczowy aktów oskarżenia w procesach wytaczanych członkom KPP. Rola prasy i propagandy KPP polegała głównie na tym, że konsolidowała siły wokół programu politycznego — najbardziej radykalnego i konsekwentnie rewolucyjnego spośród wszystkich pozostałych partii. Prasa KPP obok funkcji ideowo-polityczno-propagandowych i informacyjno-wychowawczych odegrała doniosłą rolę organizatorską.

Komuniści z Kielecczyny wynieśli z okresu dwudziestolecia międzywojennego bogate doświadczenie z pracy i walki politycznej w warunkach konspiracyjnych. To doświadczenie wykorzystywali w okresie okupacji hitlerowskiej w dalszej walce o wyzwolenie narodowe i społeczne. Wychowani na tych tradycjach stali się w latach drugiej wojny światowej twórcami Polskiej Partii Robotniczej i pierwszymi żołnierzami Gwardii Ludowej.

---

godnik) — 1000; 29. „Nasza Walka” (dwutygodnik) — 500; 30. „Polska Centralna” (tygodnik) — 2000; 31. „Błyskawica” (miesięcznik) — 700; 32. „Jutro Polski” (mutacja kielecka tygodnik) — 500 (CA KC PZPR, 267/II—17).